

РЕЦЕНЗІЇ

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.64.324636>

РЕЦЕНЗІЯ

НА МОНОГРАФІЮ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ФІЛОСОФСЬКЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ РЕФЛЕКСІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ / О. Г. ДАНИЛЬЯН, О. П. ДЗЬОБАНЬ, Ю. Ю. КАЛИНОВСЬКИЙ, Д. О. ОЛЄЙНІКОВ ; ЗА РЕД. О. Г. ДАНИЛЬЯНА. ХАРКІВ : ПРАВО, 2024. 224 с.»

Монографія присвячена одній із найактуальніших проблем сучасного соціогуманітарного знання – проблемі інформаційної безпеки, оскільки ані ХХ ст., ані початок ХХІ ст. не змогли забезпечити мир на планеті. У сучасному світі проблема національної безпеки є перманентно надзвичайно актуальною, оскільки людська цивілізація сьогодні опинилася перед зростанням конфліктності, викликаной зіткненням життєво важливих національних інтересів більшості держав світу й виникненням системи нових загроз їхній безпеці. Особливо ця проблема є важливою для українського суспільства, яке зі зброєю в руках відстоює свою незалежність і державність у боротьбі з російським агресором.

Сьогодні не існує стійких наукових стереотипів рефлексії феномену інформаційної безпеки, тому життєво необхідним для України є фундаментальне обґрунтування цього феномену та відповідне орієнтування внутрішньої та зовнішньої політики держав. Від ступеня адекватності такого обґрунтування залежить ефективність соціокультурних процесів, спрямованих на перемогу у війні та збереження національної самобутності. Реальність вимагає принципово нового філософсько-правового підходу до осмислення ситуацій, що складаються. У зв'язку з цим актуальність проблеми, що досліджується в рецензованій монографії, є беззаперечною.

Крім того, онтологічна проблема реальності феномену інформаційної безпеки як предмет комплексного міждисциплінарного осмислення сьогодні виходить на передній план, оскільки в наш час виникає нагальна потреба

в обґрунтуванні більш широкого методологічного бачення цього феномену. Багаторівневі перетини численних причинних факторів суттєво ускладнюють побудову однозначних пояснювальних моделей системи національної безпеки і місця в ній інформаційної безпеки. Більша частина суперечностей між різними напрямками філософії, політології, конфліктології та інших гуманітарних наук мають місце через те, що їхні представники акцентують свою увагу на різних окремих аспектах проблеми безпеки і навколо них вибудовують свої концепції. Але подібно тому, як одного окремого аспекта виявляється недостатньо для повноцінного пояснення будь-якого феномену, так і будь-якій одній концепції, що орієнтується на окремий аспект, часто не вдається надати повну, вичерпну картину сутності національної безпеки.

Сьогодні життєдіяльність українського суспільства ускладнюється вектором агресії й насильства з боку Російської Федерації, їх специфічного заломлення, відповідного соціально-економічної і культурної ситуації українських регіонів і ментальних характеристик соціуму. На тлі явищ кризи й нестабільності інформаційне насильство виявляється неминучим супроводом сучасного суспільного буття.

Динаміка відносин в інформаційній сфері постійно випереджає розвиток суспільної правосвідомості, встановлені норми суспільних відносин, ускладнює створення стабільної правової регламентації. Недосконалість нормативно-правової бази дозволяє окремим суб'єктам реалізовувати свої протиправні наміри в інформаційній сфері щодо як життєво важливих інтересів інших суб'єктів, так і національних інтересів України, складовими яких закон визначає життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави. Питання вдосконалення існуючої системи захисту національних інтересів України у сфері інформаційної безпеки є вкрай важливим для Української держави на сучасному етапі, що насамперед зумовлене необхідністю протистояти протиправним посяганням на інформаційний простір України, потребою збереження інформаційних ресурсів, захисту населення від негативного інформаційного впливу тощо. Крім цього, стратегічно визнаним пріоритетом зовнішньої політики України є європейська інтеграція, що вимагає вдосконалення нормативно-правової бази та організаційних засад забезпечення інформаційного суверенітету й інформаційної безпеки України, які б відповідали не лише міжнародним стандартам, а й передусім українським національним інтересам.

Забезпечення інформаційної безпеки в умовах військового стану і війни є одним із вирішальних факторів перемоги в асиметричній війні проти ядерної держави з переважаючим військовим потенціалом.

Від того, наскільки Україна зможе забезпечити належний рівень інформаційної безпеки, залежить і рівень політичної та воєнної підтримки, і обсяги

допомоги, і масштаби запроваджених санкцій проти агресора. Інформаційна війна є ключовою складовою реальної війни. Інформаційний фронт у часи війни безпосередньо обслуговує бойові дії, а дедалі частіше – є самостійною сферою сучасної війни.

Монографія є результатом авторських концептуальних досліджень проблеми осмислення феномену національної безпеки в цілому й інформаційної безпеки зокрема, у процесі чого було продемонстровано творчий підхід до вирішення наукової проблеми.

Слід відзначити в цілому вдало вибрану логічну структуру монографії та влучне формулювання назв її структурних частин, що вже при першому (навіть поверхневому) знайомстві з нею робить її досить прозорою для розуміння, а значить, відкритою для критичного аналізу, що є досить суттєвим для наукових праць такого рівня.

Глава 1 «Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві: філософсько-правові виміри» присвячена визначенню й уточненню ключових аспектів розуміння безпечного існування соціуму в сучасних умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій і їх тотального впровадження в соціокультурне поле суспільства. У главі обґрунтовується думка, що аналіз формування нового суспільства, усвідомлення його в цілісності, без відриву від інформаційних технологій спонукає до пошуку шляхів безпечного розвитку, подолання негативних ефектів від застосування інформаційних технологій, перегляду ціннісних орієнтирів. Подальший напрямок безпечного розвитку і застосування інформаційних технологій з метою забезпечення динамічної рівноваги суспільної еволюції вимагає підтримки умов інформаційної безпеки. Своєю чергою вивчення сутності поняття «інформаційна безпека» дозволить чітко уявити суть цього процесу і визначити його конкретні напрямки.

У главі 2 «Протирічливий характер інформаційної безпеки як соціокультурного феномену: постмодерна концептуалізація» основна увага концентрується на проблемі Іншого в розумінні феноменологічних засад розуміння інформаційної безпеки. Аналіз поняття Іншого показав, що проблема інформаційної безпеки вкорінена в онтології, переживанні людиною свого існування. Біополітичне тлумачення інформаційної безпеки затемнює цей сенс, зводячи проблему безпеки тільки до фізичного існування. Водночас загроза Іншого не є лише загрозою фізичної шкоди, щонайменше не вичерпується цим. Людина у своєму існуванні є набагато більше, аніж тіло. Обґрунтовується, що в контексті проблеми інформаційної безпеки в постмодерному розумінні логічно й органічно актуалізується проблема духовної безпеки, звернення й філософський аналіз якої уявляється вельми перспективним.

У главі 3 «Інформаційне насильство як базова детермінанта інформаційної безпеки: мережеві та мережецентричні форми» автори концентрують увагу

навколо проблеми глобальних соціокультурних трансформацій у сучасному суспільстві «тотального ризику» і їх детермінуючого впливу на зміни адаптаційних механізмів людини й суспільства, систему їх безпеки. Продемонстровано, що одна з цілей впливу мережових війн на суспільство – це руйнування смислової єдності світу й людини, у зв'язку з чим руйнуються базові цінності народу й держави, національної, конфесійної та культурної ідентичності. Тому мережева війна є фактором формування соціальних страхів і «екзистенційного вакууму», оскільки інформаційний простір активно впливає на суспільні відносини і сферу безпеки. У центрі війни як форми насильства, як і раніше, залишається людина, її воля, і мережецентрична війна є людиноцентричною, або такою, що не має будь-якого центру взагалі.

У главі 4 «Інформаційна безпека в мережевому суспільстві: екзистенційні проєкції» обґрунтовується думка, що забезпечення інформаційної безпеки в умовах інформаційного суспільства – це необхідність, яка стає атрибутом сучасного життя будь-якого соціального суб'єкта і вимагає невпинної роботи з інформацією, що включає в себе взаємодію з різними експертними системами, делокалізацію дій, забезпечення свободи та мінімізації ризиків.

Показано, що останніми роками відбувається насичення соціальних мереж інформаційними потоками, й інтенсивність цього насичення стрімко зростає в умовах повномасштабної війни Росії проти України. Відтак інформаційна безпека є дуже важливою під час військових дій, адже неправильно подана чи помилкова інформація може змусити людину панікувати, впливати на перебіг подій, прискорювати внутрішню міграцію населення, погіршувати імідж вищого військово-політичного керівництва, розпалювати недовіру до політиків, їхніх заяв і звернень, що може негативно позначитись на веденні бойових дій, крім того, може завдати непоправної шкоди для очікуваного результату військового конфлікту. Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки під час війни має істотне значення як для її перебігу, так і для результату.

Глава 5 «Аксіологеми інформаційної безпеки сучасної України: пріоритети та загрози» орієнтована на обґрунтування позиції, згідно з якою аксіологеми інформаційної безпеки України є квінтесенцією ментальних, цивілізаційних, політичних, правових, культурно-історичних цінностей і традицій, які мають забезпечувати сталість суспільного розвитку й збереження національно-культурної самобутності нашого народу. Важливою складовою забезпечення інформаційного суверенітету нашої держави є відтворення загальнолюдських та національних цінностей як державними інститутами, так і суб'єктами громадянського суспільства. Держава має стимулювати громадянську ініціативу щодо зміцнення інформаційної безпеки, створювати належні правові та економічні умови для діяльності суб'єктів громадянського суспільства в цій царині. В умовах війни значення аксіологічної складової

інформаційної безпеки Української держави набуває особливого значення. Укоріненість та ступінь відтворюваності національно орієнтованих цінностей у суспільній свідомості стає захисним бар'єром проти агресивних впливів ворога.

У главі 6 «Цивілізаційно-ціннісні наративи як інструмент глобального інформаційного протиборства» аргументовано доводиться, що перевага в інформаційному протиборстві є запорукою успіху держави у інших сферах протистояння, зокрема економічній, геополітичній, духовній. У глобальній інформаційній боротьбі особливе місце належить цивілізаційно-ціннісним наративам, які є квінтесенцією культурно-історичних смислів минулого та сьогодення, а також духовним підґрунтям для проєктування майбутнього. Цивілізаційно-ціннісні наративи використовуються як інструмент боротьби за найбільш сприятливий для певної держави (або групи держав) проєкт майбутнього світоустрою, системи міжнародних відносин тощо. Цивілізаційно-ціннісні наративи у глобальному інформаційному протиборстві виконують низку важливих функцій: інтеграційну, захисну, пропагандистську, мобілізаційну, а також відіграють важливу роль як різновид «сислової зброї».

Глава 7 «Нормативно-правове регулювання забезпечення інформаційної безпеки в світлі викликів воєнного часу» присвячена аналізу нормативно-правового регулювання захисту інформаційної безпеки держави в умовах воєнного стану. Тут обґрунтовується, що еволюція форм, методів та засобів шкідливого впливу на окремі складові інформаційної безпеки завжди випереджає еволюцію нормативно-правових та організаційних форм протидії, з огляду на що аналітична та прогностична діяльність по виявленню та виробленню дієвих форм протидії майбутнім загрозам набуває важливого стратегічного значення. За відсутності дієвого стратегічного бачення поступового формування механізму забезпечення інформаційної безпеки в умовах повномасштабної збройної агресії доводиться лише в оперативному режимі закривати уразливості в існуючому механізмі, що завжди супроводжується завданою шкодою, переважно воєнній та державній безпеці нашої держави. Аргументується доцільність посилення аналітичної діяльності з метою виявлення уразливостей в механізмі захисту інформаційної безпеки держави-агресора не лише в контексті воєнної безпеки РФ, але і в інших сферах та складових її національної безпеки для можливості завдання шкоди не лише тактичного чи оперативного-тактичного, але й стратегічного рівня.

У главі 8 «Організаційні засади забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного часу» обґрунтовується висновок, що існуюча система, навіть створена до початку повномасштабного вторгнення, проте така, що протидіяла активним заходам спецслужб РФ, довела свою ефективність та здатність протистояти небезпечному ворогу. Разом із цим відзначається, що на

рівні керівних документів, які визначають перелік сучасних загроз, не було внесено жодних змін, які б відображали реалії сьогодення. Деякі проблемні питання вирішувались шляхом криміналізації діянь, що посягають на інформаційну складову воєнної безпеки та на інформаційну безпеку в цілому. Аргументується необхідність зміни в керівних документах, які мають спричинити зміни архітектури завдань та цілей, спрямованих на їх вирішення, що, безперечно, активізує окремі складові забезпечення інформаційної безпеки.

Комплексно досліджуючи проблему інформаційної безпеки, автори монографії використовують достатньо широку джерельну базу, яка містить роботи вітчизняних та закордонних дослідників. При цьому в роботі простежується чітка єдина (незважаючи на достатньо великий авторський колектив) авторська точка зору та критичне, але толерантне ставлення до напрацювань попередників.

Разом із тим цілком позитивно оцінюючи роботу авторського колективу, вважаю за доцільне зауважити, що монографія мала б більш вигідний ракурс, коли б автори детальніше висвітлили прогностичні аспекти розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки в сучасному українському суспільстві. Як вбачається, розроблення цих аспектів проблеми матиме суттєве значення для побудови адекватної соціокультурним реаліям концепції формування й розвитку дієвої й життєздатної системи протидії різноплановим деструктивним впливам на вітчизняних теренах.

Підсумовуючи, вважаю за доцільне ще раз підкреслити, що монографія «Інформаційна безпека: філософське та організаційно-правове підґрунтя рефлексії національних інтересів України», підготовлена колективом авторів за редакцією професора О. Г. Данильяна, є цілком завершеною науковою працею, суттєвим внеском у розвиток сучасного соціогуманітарного знання і має беззаперечну теоретичну і практичну цінність.

Доцент кафедри філософії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент І. І. Коваленко